
LES EXPRESSIONS DEMOSTRATIVES NO SITUACIONALS I L'ESTAT COGNITIU DELS SEUS REFERENTS

NON-SITUATIONAL DEMONSTRATIVE EXPRESSIONS AND THE COGNITIVE STATUS OF THEIR REFERENTS

JOSEP RIBERA
Universitat de València
Josep.Ribera@uv.es

Resum: Aquest treball s'ocupa dels demostratius no situacionals com a unitats díctiques textuais i s'hi discuteix el grau d'activació o estat cognitiu dels seus referents des del marc teòric de la jerarquia de topicalitat de Gundel, Hedberg & Zacharski (1993) i de la teoria del centrat.

Per determinar l'estat cognitiu dels referents dels demostratius, es parteix d'un corpus constituït per la narració *Peter Pan* de J. M. Barrie i dues traduccions del text, al català i a l'espanyol. En primer lloc, es determina la naturalesa situacional o no situacional dels demostratius *this/these/thus* i *that/those*, i dels seus equivalents en les dues llengües meta. En segon lloc, es discuteix l'estat cognitiu dels referents dels demostratius no situacionals.

Les anàlisis demostren que els demostratius referits a entitats *in focus* són freqüents i que no hi ha una correspondència biunívoca entre els demostratius del text anglès i de les traduccions. Ambdós resultats fan preveure canvis de l'estat cognitiu d'alguns referents en el procés de traducció. A més, permeten concloure que en l'anàlisi dels demostratius s'han de tenir en compte factors discursius no estrictament vinculats a la identificació dels referents.

Paraules clau: demostratius, referència, dixi, anàfora, estat cognitiu.

Abstract: This paper deals with non-situational demonstratives as text-deictic units and discusses the degree of activation or cognitive status of their referents under the scope of Gundel, Hedberg & Zacharski's (1993) Givenness Hierarchy combined with Centering Theory.

In order to determine the cognitive status of the referents of the demonstratives, a narrative corpus consisting of J. M. Barrie's *Peter Pan* and two translations of Barrie's text into Catalan and Spanish is analyzed. Firstly, the situational or non-situational natures of the demonstratives *this/these/thus* and *that/those*, and their counterparts in the translations, are determined. Secondly, the cognitive status of the referents of the non-situational demonstratives is discussed.

The analyses show that the demonstratives referring to 'in focus' entities are frequent. Moreover, there is no one-to-one correspondence among the demonstratives in the source and the target texts. Both results point to changes in the cognitive status of some referents in the process of

translation. These results also lead to conclude that some discourse non-identificational constraints should be taken into account when facing the analysis of demonstratives.

Key words: demonstratives, reference, deixis, anaphora, cognitive status.

JOSEP RIBERA

**LES EXPRESSIONS
DEMOSTRATIVES
NO SITUACIONALS
I L'ESTAT COGNITIU
DELS SEUS REFERENTS***

1. INTRODUCCIÓ

Les expressions demostratives tenen un paper important com a mecanismes de cohesió que contribueixen a mantenir la referència a les entitats discursives i, doncs, com a elements bàsics sobre els quals es basteix la comunicació.

Els demostratius són unitats fonamentalment d'íctiques (*Zeigwörter*, en paraules de Bühler 1934), és a dir, paraules *mostratives*, que assenyalen el context físic de l'enunciació en relació amb les persones del discurs, sobretot amb l'emissor. Tanmateix, malgrat el caràcter bàsic o primari de la dixi com a mecanisme de referència directa al context enunciatiu i malgrat la senzillesa aparent del concepte que designa, la seva definició tradicional (o prototípica) és, en general, problemàtica quan s'aplica a textos reals.

Les anàlisis de corpus des de la perspectiva de la lingüística contrastiva palesen que els demostratius no tenen un funcionament interlingüístic homogeni, i que la distinció entre demostratius situacionals i no situacionals sembla rellevant (vegeu Cuenca & Ribera 2013 i Ribera & Cuenca 2013). Els demostratius situacionals impliquen la referència directa al context d'enunciació: indiquen proximitat o distància

(*) Aquesta investigació forma part del projecte *Cohargument* (FFI2011-25236), finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència del Govern espanyol.

física respecte a l'emissor. En canvi, els demostratius no situacionals no assenyalen el context físic, sinó el discurs, amb diferents possibilitats:

- a) dítctics textuais, que assenyalen un antecedent present en el context lingüístic anterior (anafòric) o posterior (catafòric);
- b) altres dítctics no situacionals (vegeu Himmelmann 1996; Diessel 1999; Cuenca 2010, entre altres), que no assenyalen ni un antecedent lingüístic ni el context físic de l'enunciació, sinó altres aspectes del discurs; es tracta, d'una banda, de casos de dixi *am Phantasma* (cfr. Bühler 1934: 139) i *this*-indefinit, específic de l'anglès, que activen un coneixement que l'emissor pressuposa com a compartit pel receptor; d'altra banda, hi ha expressions més o menys gramaticalitzades que contenen un demostratiu la força dítctica del qual s'ha afeblit o s'ha anul·lat i, doncs, no assenyalen cap entitat referencial.

Els dítctics textuais són molt freqüents en diferents tipus de textos i participen de manera important en la cohesió referencial, com a mecanismes de manteniment de la referència discursiva juntament amb altres marcants fòrics com els pronoms de tercera persona i les elisions (cfr. Halliday & Hasan 1976; Ribera 2007, 2012, entre altres).

L'objectiu d'aquest treball consisteix a determinar i discutir l'estat cognitiu dels referents dels demostratius no situacionals, és a dir, el grau d'activació en la memòria dels interlocutors de les entitats referencials assenyalades. Amb aquest propòsit, d'acord amb el marc teòric que proporciona la jerarquia de topicalitat de Gundel, Hedberg & Zacharski (1993) i la teoria del centrat (cfr. Walker, Joshi & Prince 1998; Poesio & Modjeska 2002, entre altres), s'han analitzat els demostratius *this/these*, *that/those* i *thus* en un corpus narratiu que consta dels deu primers capítols de la narració *Peter Pan* de J. M. Barrie, en el text original en anglès, i les seves correspondències en traduccions del text al català i a l'espanyol.¹

En primer lloc, s'ha establert la diferència entre demostratius situacionals i no situacionals en els demostratius de l'original anglès. En segon lloc, s'han delimitat els dítctics textuais (endofòrics) enfront de la resta de demostratius no situacionals, considerant els diversos tipus d'activadors de l'antecedent (cfr. Cornish 1999). A més, hem determinat els tipus d'antecedents lingüístics dels dítctics textuais, sintagmes

1. Concretament, els deu capítols de *Peter Pan* analitzats corresponen a 29.225 paraules en l'original anglès i 32.574 i 34.366 en les traduccions al català i a l'espanyol, respectivament.

nominals o unitats predicatives (clausals), i l'estat cognitiu dels referents implicats. En tercer lloc, s'han observat les estratègies de traducció dels demostratius no situacionals: *a)* manteniment, *b)* canvi i *c)* neutralització (vegeu Cuenca & Ribera 2013 i Ribera & Cuenca 2013), per tal de comprovar si en el procés de traducció varia el grau d'activació dels referents.

Els resultats permeten comprovar, d'una banda, que, si bé les previsions de la jerarquia de topicalitat es compleixen, en general, entre els díctics textuais de l'original anglès, els referents *in focus* presenten una certa freqüència, tant amb antecedents nominals com amb antecedents clausals. D'altra banda, atès que, d'acord amb el marc teòric, el grau d'activació dels referents és directament dependent de l'estructura informativa, s'observa que les variacions en l'estat cognitiu dels referents es produeix en els casos en què la traducció implica la neutralització del demostratiu, és a dir, quan la traducció del díctic es fa mitjançant una unitat referencial no díctica, o fins i tot amb un procediment no referencial.

La freqüència de referents *in focus* i les variacions en l'estat cognitiu dels referents implicats en la traducció per neutralització porten a qüestionar si l'elecció d'expressions demostratives com a mecanisme de cohesió referencial comporta funcions discursives paral·leles o addicionals a la funció de represa dels referents. El nostre treball apunta en aquest sentit, com ens ocuparem de demostrar.

2. DESCRIPCIÓ GENERAL DE LES DADES

Els demostratius del text original en anglès i de les traduccions al català i a l'espanyol han estat identificats i analitzats tenint en compte dues variables: *a)* el tipus d'unitat díctica en relació amb la distància, és a dir, si es tracta de demostratius de proximitat (D1) o de llunyania (D2), i *b)* l'origen *geogràfic* de la referència, bàsicament si són situacionals (exofòrics) o no situacionals (díctics textuais i altres tipus no estrictament endofòrics). Vegem alguns exemples de l'original anglès:

- (1) [Hook's answering to a voice while being in the Mermaids' Lagoon]
«Spirit that haunts *this dark lagoon* to-night [...] dost hear me?» (8, 93)
- (2) [«Hook,»]_i answered Peter, and his face became very stern as he said *that hated word*_i (4, 46)
- (3) Mr. Darling used to boast to Wendy that her mother not only loved him but respected him. He was one of *those deep ones who know about stocks and shares* (1, 2)

En (1) el demostratiu de proximitat *this* (D1) fa referència exofòrica al lloc on es troba l'emissor, *this dark lagoon*, i, doncs, es tracta d'un demostratiu situacional. En canvi, en (2) el demostratiu de llunyania (D2) és usat pel narrador per assenyalar endofòricament el que Peter Pan acaba de dir: *Hook*; per tant, es tracta d'un díctic (no situacional) textual. Finalment, el demostratiu de llunyania de (3) també és no situacional, ja que no assenyala cap entitat de l'espai enunciatiu; en aquest cas, però, tampoc no és endofòric, perquè no té un antecedent lingüístic: es tracta d'un díctic *am Phantasma*, típic dels textos narratius, mitjançant el qual l'emissor apel·la a un coneixement presumptament compartit pels receptors, els lectors, en aquest cas.

La taula 1 mostra les formes en el corpus d'acord amb l'origen de la referència i els tipus de demostratiu.

	D1 (<i>this/these/thus</i>)	D2 (<i>that/those</i>)	Total
Demostratius situacionals	33 (11,91%)	20 (7,22%)	53 (19,13%)
Díctics textuais	127 (45,85%)	78 (28,16%)	205 (74,01%)
Altres demostratius no situacionals	3 (1,08%)	16 (5,78%)	19 (6,86%)
No situacionals	130 (46,93%)	94 (33,94%)	224 (80,87%)
Total	163 (58,84%)	114 (41,16%)	277 (100%)

Taula 1. Demostratius situacionals vs. no situacionals en anglès

Els resultats de la taula 1 permeten comprovar que els demostratius no situacionals (80,87%) són clarament més freqüents que els situacionals (19,13%). Entre els demostratius no situacionals, els díctics textuais són els més habituals (74,01%).²

D'altra banda, els sistemes demostratius de les tres llengües considerades presenten diferències notables. Els demostratius de l'anglès s'organitzen en un sistema binari que oposa l'espai de l'emissor (D1) a l'espai del no-emissor, que pot comportar proximitat al receptor (D1/2, *that*-near) o llunyania als dos interlocutors (D2, *that*-far) (vegeu Halliday & Hasan 1976: 57-70; Lyons 1977: 646-657; Stirling & Huddleston

2. La major freqüència de demostratius endofòrics enfront dels situacionals és un fet comprovat a bastament en estudis de corpus de tipologies i gèneres textuais diversos en llengües diferents. Vegeu Ariel (1990: 51) i la bibliografia que s'hi cita, Cuenca (2010), Cuenca & Ribera (2013) i Ribera & Cuenca (2013).

2002). El català ofereix un sistema binari diferent del de l'anglès: el primer grau marca proximitat a l'emissor o al receptor davant l'espai de la tercera persona, marcat pel segon grau (cfr. Hualde 1992: 120-121; Badia i Margarit 1994: 497-502; Payrató 2002: 1165-1169). L'espanyol, en canvi, té un sistema ternari: l'espai de l'emissor (proximitat), el del receptor (proximitat mitjana) i el de la tercera persona (distància) (cfr. Eguren 1999, RAE 2009, cap. 17).

En (4) es mostren els efectes que té en les traduccions la diferent distribució de l'espai díctic en la llengua origen i en les llengües meta.

(4)

Anglès	Català	Espanyol
Wendy was quite puzzled. «I thought you took it quite easily, father.» «That is not the point,» he retorted. «The point is, that there is more in my glass than in Michael's spoon.» (2, 19)	Wendy estava perplexa. —Em pensava que te la prenies d'allò més de gust, papà. —Ara no es tracta d' <i>això</i> —replicà ell— Es tracta que en el meu vas n'hi ha més que a la cullera de Miquel. (2, 28)	Wendy estaba perpleja. —Yo creía que la tomabas con gusto, papa —dijo. —No se trata ahora de <i>eso</i> —replicó el señor Gentil—, de lo que se trata es de que en mi vaso hay más cantidad que en la cuchara de Miguel. (2, 27)

Observem que en l'original anglès el senyor Darling respon a Wendy, assenyalant les paraules que acaba de pronunciar mitjançant el demostratiu de llunyania *that*, que marca l'espai del no-emissor, en aquest cas del receptor (*that*-near). Aquesta relació dels interlocutors amb l'espai díctic es tradueix mitjançant el demostratiu de primer grau (D1) *això* en català i per mitjà del grau intermedi *eso* en espanyol.

La taula 2 inclou les formes i el nombre d'ocurrències de cada tipus de demostratiu en anglès, català i espanyol, considerant les diferències que exhibeixen els sistemes díctics de cada llengua.

Espai dític		Proximitat		Distància	
		D1 ('this')	D1/2 ('that-near')	D2 ('that-far')	
Anglès	formes	this these thus	that those		
	#	163 (58,84)	114 (41,16%)		277
Català	formes	aquest, aquesta aquests, aquestes això així	aquell, aquella, aquells, aquelles allò		
	#	229 (56,82%)	174 (43,18%)		403
	# A. dític > Cat- dític	119 (61,34%)	75 (38,66%)		194
Espanyol	formes	este, esta estos, estas esto así	ese, esa esos, esas eso	aquel, aquella, aquellos, aquellas aquello	
	#	250 (59,7%)	68 (16,2%)	101 (24,1%)	
	# A. dític > E. dític	128 (63,7%)	73 (36,3%)		201

Taula 2. Sistemes dítics i formes del corpus

Les dades de la taula 2 mostren que no hi ha una correspondència un a un entre els demostratius de l'anglès (277) i els de les llengües meta (català: 194; espanyol: 201); dit d'una altra manera, alguns demostratius de l'anglès es tradueixen per unitats que no corresponen a demostratius, és a dir, es *neutralitza* la referència dítica de l'original. De fet, en el cas del demostratiu de proximitat (D1), poc més del 60% dels casos es tradueixen com a dítics, i en el de llunyania (D2), al voltant del 40%.

D'altra banda, les traduccions inclouen 403 demostratius en català i 419 en espanyol, la qual cosa condueix a constatar un altre fenomen destacable: aproximadament la meitat dels demostratius de les traduccions no corresponen a demostratius de l'anglès. En aquests casos, s'observa, doncs, un *sobremarcatge* dític de les traduccions en relació amb el text anglès, atès que s'introdueix un demostratiu, una marca dítica, en un context en què en l'original no es recorre a la referència dítica.

Aquestes dades permeten preveure que en el procés de traducció es produeixen canvis en el grau d'activació cognitiva dels referents marcats pels demostratius. Per tal de demostrar-ho, recorrerem al marc teòric que ens proporciona la jerarquia de topicalitat (cfr. Gundel, Hedberg & Zacharski 1993), combinada amb la teoria del centrat (cfr. Walker, Joshi & Prince 1998, entre altres), que expliquem tot seguit.

3. ELS DEMOSTRATIUS EN LA JERARQUIA DE TOPICALITAT I LA TEORIA DEL CENTRAT

D'acord amb Gundel, Hedberg & Zacharski (1993: 274), els diferents estats cognitius o graus d'activació constitueixen informacions sobre la localització dels referents en la memòria dels interlocutors i sobre el grau d'atenció que requereix cada entitat referencial.

in focus	>	activated	>	familiar	>	uniquely identifiable	>	referential	>	type identifiable
<i>it</i>		<i>that</i> <i>this</i> <i>this N</i>		<i>that N</i>		<i>the N</i>		indefinite <i>this N</i>		<i>a N</i>

Taula 3. La jerarquia de topicalitat (*givenness hierarchy*, GHZ)

La jerarquia de topicalitat o d'estats cognitius (*givenness hierarchy*, a partir d'ara GHZ) que proporcionen aquests autors (taula 3) mostra que l'estat cognitiu prototípic marcat pels demostratius és *activat*, en el cas de *this* o *that* pronominal i de *this* determinant, o familiar, quan la referència s'efectua mitjançant el determinant *that* (*that-N*).³ Així, és important destacar que, segons la GHZ, els demostratius solen

3. La GHZ és en bona mesura semblant a l'escala d'accessibilitat dels referents de les expressions referencials d'Ariel (1990). Segons Ariel (1990: 76), «the prediction is that although the precise Accessibility rate attached to a specific referring expression may vary from one language to another, no language having counterparts [...] of the expressions listed in [this scale] can arrange them in a different order of accessibility». De fet, la validesa universal de les jerarquies d'accessibilitat que postula Ariel (1990: 76) ha estat contrastada en el cas del català per Ribera (2008, 2012), entre altres treballs.

assenyalar referents que no constitueixen el focus d'atenció (*in focus*) en el moment discursiu en què apareixen; és a dir, que no estan topicalitzats, cosa que implica que efectuen un canvi de tòpic discursiu. De fet, segons la GHZ, cal assumir que l'ús d'un demostratiu constitueix una instrucció de l'emissor al receptor perquè dirigeixi la seua atenció a un referent no focal (cfr. Cornish 1999: 53-63). Aquesta afirmació sembla clara quan l'antecedent textual d'un demostratiu és una estructura predicativa, tenint en compte que una predicació només pot convertir-se en tòpic discursiu si és reïficada, és a dir, recategoritzada com a *cosa* per mitjà d'un SN (5).⁴

- (5) What did disturb her at times was that [*John remembered his parents vaguely only, as people he had once known, while Michael was quite willing to believe that she was really his mother*]_i. *These things*_i scared her a little (7, 80)

Tanmateix, el suposat canvi de focus d'atenció que operen els demostratius no és tan evident quan reprenen un antecedent nominal (6).

- (6) There was *an enormous fireplace*_i, which was in almost any part of the room where you cared to light it_i, and across *this Ø*_i Wendy stretched strings, made of fibre, from which she suspended her washing (7, 77)

En (6) el SN indefinit *an enormous fireplace*, juntament amb la construcció presentacional existencial *there + be* introdueix una entitat referencial nova en el discurs. Es pot suposar que l'entitat ostenta un estat cognitiu *in focus* quan és recuperada pel demostratiu subsegüent: és el tòpic, és a dir, el referent més destacat en el moment discursiu en què es reprèn, com ho demostra també el fet que ja ha estat situat en el focus d'atenció pel pronom anterior *it*, que, d'acord amb la GHZ, marca necessàriament l'estat d'activació *in focus*.

Un problema important de la jerarquia de topicalitat és que no proporciona cap «algorisme, cap procediment mecànic, per a determinar quan una entitat tindrà un estat cognitiu concret» (Gundel 1998: 192). El problema es pot resoldre tractant d'integrar el marc de la GHZ amb la teoria del centrat, una potent contribució de la lingüística computacional a la teoria general de la referència en el discurs.

4. Vegeu Langacker (1987). Tanmateix, Gundel, Hegarty & Borthen (2003) assenyalen una sèrie de situacions discursives en què un antecedent predicatiu pot introduir un referent *in focus*. Ens n'ocupem en l'apartat 4.

La teoria de centrat és «un model del centre d'atenció dels interlocutors en el discurs que s'ocupa de la relació entre l'estat atencional, la complexitat inferencial i la forma de les expressions referencials» (Walker, Joshi & Prince 1998: 1). Aquest marc teòric es basa en el concepte de *centres d'atenció*, que són entitats referencials representades en el model discursiu per a cada enunciat en un segment del discurs, i en els tipus de transicions dels centres d'atenció entre els enunciats. Així, per a un enunciat determinat (U_i) en un segment del discurs (D), cal considerar:

- a) Un conjunt de centres prospectius (*forward-looking center*), $C_f(U_i, D)$, parcialment classificats en termes de rellevància en el discurs per la funció sintàctica, l'ordre lineal d'introducció i el nivell d'inserció sintàctica, entre altres factors.
- b) Un sol centre retrospectiu (*backward-looking center*), $C_b(U_i, D)$, constituït per un membre especial de la sèrie de centres prospectius $C_f(U_i, D)$ que representa l'entitat discursiva de la qual tracta l'enunciat U_i . Per tant, és el tòpic local del discurs i connecta l'enunciat U_i amb el discurs previ.

Ho il·lustrem a grans trets amb l'exemple següent de Walker, Joshi & Prince (1998: 6-7):

- (7) Jeff helped Dick wash the car (U_1). He washed the windows as Dick washed the car (U_2). He buffed the hood (U_3)

En (7) podem identificar tres enunciats, que coincideixen, en principi, amb els límits oracionals.⁵ En el primer (U_1), el centre prospectiu (C_f) és constituït per les entitats *Jeff*, *Dick* i *the car*, ordenades jeràrquicament així, atenent a la linealitat de la introducció dels referents, a la jerarquia sintàctica (subjecte, *Jeff* > CD, *Dick*) i al nivell d'inserció (*Jeff*, *Dick*, clàusula principal > *the car*, clàusula inserida). El $C_f(U_2)$ és [*he* (*Jeff*) > *the windows* > *Dick* > *the car*], per la qual cosa *he*, que reprèn *Jeff* i connecta U_2 amb U_1 , constitueix el centre retrospectiu (C_b, U_2). Finalment, en U_3 el C_f és [*he* (*Dick*) > *the hood*] i el C_b , *Dick*.

5. Un problema llargament discutit en el marc de la teoria del centrat consisteix a determinar quina és la unitat sintàctica que permet establir els límits entre enunciats. En aquest treball, assumim com a unitat de mesura la clàusula no inserida. Per a una revisió del problema, vegeu Hadic & Taboada (2005).

El membre de rang més alt d'un conjunt de C_f constitueix el centre preferit (C_p), que representa una predicció sobre el C_b de l'enunciat següent. Així, en (7), tant el C_p (U₁) com el C_p (U₂) és *Jeff*, mentre que el C_p (U₃) és *Dick*. En conseqüència, la transició entre U₁ i U₂ és de continuïtat de centres preferits; entre U₂ i U₃, per contra, hi ha canvi de centres.⁶

Sembla obvi que una de les dificultats per a la integració de la GHZ amb la teoria del centrat és la condició imposada per aquesta contra més d'un C_b per clàusula (cfr. Gundel 1998: 195-197). Per aquesta raó, en el nostre estudi apliquem els suggeriments de Poesio & Modjeska (2002), que combinen la GHZ i la teoria de centrat per tal de delimitar les nocions d'*in focus* i *activat* de la GHZ. D'acord amb Poesio & Modjeska (2002: 434), les unitats referencials, és a dir, les expressions demostratives en el cas d'aquest treball, poden ser considerades *in focus* en una de les situacions discursives següents:

- a) Representen el centre retrospectiu (C_b) de l'expressió (U_i) en què apareixen.
- b) Reprenen el centre retrospectiu (C_b) de l'enunciat previ (U_{i-1}).
- c) Reprenen el centre preferit (C_p) de l'enunciat anterior (U_{i-1}), és a dir, l'entitat de rang més alt del conjunt de centres prospectius (C_f) d'aquest enunciat.

En (8) es proporciona un exemple de l'aplicació del concepte *in focus* d'acord amb Poesio & Modjeska (2002).

- (8) [...] *Mr. Darling*_i would say, scorning *himself*_i; and indeed *he*_i had been like a tornado. Perhaps there was some excuse for *him*_i. *He*_i, too, had been dressing for the party, and all had gone well with *him*_i until *he*_i came to *his*_i tie. It is an astounding thing to have to tell, but *this man*_i, though *he*_i knew about stocks and shares, had no real mastery of *his*_i tie (2, 15)

El sintagma nominal demostratiu *this man* de (8) assenyala una entitat *in focus*, ja que és el C_b de l'enunciat (U_i) en què apareix. No obstant això, hi ha dos condicionaments cotextuals que expliquen l'ús del demostratiu a costa de la cadena pronominal coreferencial que calia esperar. En primer lloc, *this man* marca

6. Una explicació més detallada de les transicions entre centres i altres aspectes de la teoria del centrat supera els objectius d'aquest treball. En aquest sentit, vegeu Walker, Aravind & Prince (1998), entre altres estudis.

explícitament una digressió en la narració (és a dir, un canvi de seqüència estructural); d'altra banda, la digressió és anticipada pel pronom catafòric *it* de l'enunciat previ (*it is an astounding thing to have to tell*), que anuncia l'expressió de sorpresa del narrador pel que fa al contingut de la proposició introduïda per l'expressió demostrativa. A més, la clàusula concessiva amb *though* introdueix una informació addicional que no es podria haver afegit si el referent hagués estat reprès per un pronom personal. Així doncs, tant la digressió com l'atribució d'informació nova sobre el referent que comporta la clàusula concessiva expliquen l'ús del demostratiu en (8), malgrat la continuïtat del tòpic.

Quant a la noció d'*activat*, per tal de precisar el concepte de la GHZ, Poesio & Modjeska (2002: 437) proposen el terme *actiu*. Una entitat referencial és *activa* si:

- a) Es troba en la situació visual.
- b) Forma part del centre prospectiu de l'enunciat previ (Cf, U_{i-1}).
- c) Forma part del focus implícit, ço és, es tracta d'una entitat que es pot inferir a partir de l'enunciat previ (U_{i-1}):
 - c.1.) perquè és un objecte plural els elements del qual han estat mencionats explícitament en aquest enunciat;
 - c.2.) perquè és una entitat abstracta introduïda en aquest enunciat mitjançant una proposició o un referent genèric (*type*).

És clar que la condició *a*) es relaciona amb els demostratius que marquen dixi situacional, com en (9), en què l'emissor es refereix a la corbata que està intentant posar-se.

- (9) «Why, what is the matter, father dear?»
«Matter!», he yelled; he really yelled. «*This* tie, it will not tie.» (2, 16)

Quant a les condicions *b*) i *c*) s'exemplifiquen en (10) i (11).

- (10) she slowly returned her face to where it had been before, and said nicely that she would wear his kiss on *the chain_i* around her neck. It was lucky that she did put it on *that chain_i* (3, 28)
- (11) Once again *the stars_i* blew the window open, and *that smallest star_{j(c1)}* of all called out [...] (3, 38)

En (10) el sintagma *that chain* es refereix a una entitat establerta en l'enunciat previ com a part del centre prospectiu Cf (U1-1) [*she (Wendy) > his kiss > the chain around her neck*]. D'altra banda, en (11) la unitat demostrativa *that smallest star* representa un exemplar (*token*) de l'entitat genèrica (*type*) *the stars* introduïda en la clàusula precedent i, doncs, marca una anàfora associativa, el referent de la qual també ostenta un estatus cognitiu *actiu*.

A més, el temps de la narració, que constitueix una entitat inherent a la tipologia narrativa, també ha estat classificat com a *actiu*, considerant que, quan s'explicita en el discurs, la referència es pot inferir a partir de coneixement discursiu compartit pels interlocutors, tot i no haver estat establerta en l'enunciat previ (12).

- (12) [...] they were constantly bumping. They could now fly strongly, though they still kicked far too much [...] If Nana had been with them, she would have had a bandage round Michael's forehead by *this time*. (4, 41-42)

Així, el sintagma *this time* de (12) es refereix al temps narratiu, una entitat activada de manera inherent per la tipologia narrativa.

En síntesi, la combinació dels pressupòsits teòrics de la GHZ amb la teoria del centrat, d'acord amb les matisacions establertes per Poesio & Modjeska (2002), permet de fer una identificació bastant nítida del grau d'activació o estat cognitiu dels referents assenyalats pels demostratius. En els apartats que segueixen, ens ocupem de l'anàlisi de l'estat cognitiu dels demostratius no situacionals del corpus, tot intentant aplicar el marc teòric complex que acabem de descriure.

4. ELS DEMOSTRATIUS NO SITUACIONALS I L'ESTAT COGNITIU DELS SEUS REFERENTS EN LES SEQÜÈNCIES NARRATIVES EN ANGLÈS

El text original en anglès proporciona 224 demostratius no situacionals (vegeu la nota 2). En la taula 4 s'ofereixen les dades de demostratius no situacionals del text anglès, d'acord amb el tipus d'antecedent.⁷

7. L'etiqueta «altres» incorpora els casos en què la classificació dels exemples és dubtosa.

TIPUS D'ANTECEDENT		N	%
Díctics textuais	SN	55	24,55
	Clausal	129	57,59
Altres díctics no situacionals	Referència al temps narratiu	21	9,38
	<i>Am Phantasma</i>	10	4,46
	Gramaticalitzats	7	3,13
Altres		2	0,89
TOTAL		224	100

Taula 4. Tipus d'antecedents dels demostratius no situacionals en anglès

D'acord amb les dades de la taula 4, els demostratius no situacionals del nostre corpus mostren una preferència clara pels antecedents clausals (57,59%), exemple (13), però els antecedents nominals (14) assoleixen gairebé el 25%.⁸

- (13) [*Sometimes he poised himself in the air, listening intently, with his hand to his ear, and again he would stare down with eyes so bright that they seemed to bore two holes to earth*]_i. Having done *these things*_j, he went on again. (4, 45)
- (14) so, of course, they had *a nurse*_i. As they were poor, owing to the amount of milk the children drank, *this nurse*_i was a prim Newfoundland dog, called Nana (1, 4)

En canvi, la resta de tipus no situacionals presenten freqüències molt més baixes (15).

- (15) a. Or we could tell of *that cake the pirates cooked so that the boys might eat it and perish* (7, 83)

8. Hem anomenat *clausal* qualsevol tipus d'antecedent lingüístic constituït per una estructura predicativa, és a dir, una clàusula o una unitat sintàctica major. Ribera (2007) ofereix les dades dels diferents tipus d'antecedents predicatius en aquest mateix corpus.

- b. Adventures, of course, as we shall see, were of daily occurrence; but about *this time* Peter invented, with Wendy's help, a new game that fascinated him enormously (7, 81)
- c. In a moment they were as busy as tailors the night before a wedding. They skurried *this way* and *that*, down for bedding, up for firewood, and while they were at it, who should appear but John and Michael. (6, 69)

Els tres exemples de (15) presenten demostratius no situacionals sense antecedents lingüístics. En (15a) s'observa un cas de *dixi am Phantasma*, en què l'emissor apel·la a un coneixement enciclopèdic pressuposat com a compartit pel receptor. En (15b) hi ha també una pressuposició de coneixement compartit, però no es tracta d'un coneixement enciclopèdic, sinó discursiu, relacionat amb l'ancoratge temporal del discurs narratiu. Cal remarcar que tots dos usos són característics de les seqüències narratives. Per contra, (15c) és substancialment diferent, atès que els demostratius constitueixen una estructura gramaticalitzada i, doncs, manifesten un afebliment o una cancel·lació de la força díctica.

Pel que fa a l'estat cognitiu de les entitats, el fet que els demostratius *am Phantasma* remetent a la memòria enciclopèdica, de llarg abast, permet qualificar-ne els referents amb el grau d'activació *familiar*.⁹ En canvi, l'activació de la categoria temps s'efectua de manera inherent en el discurs narratiu mateix, per la qual cosa, com ja hem argumentat, considerem que aquests demostratius ostenten un estatus *actiu*. D'altra banda, en el cas dels díctics gramaticalitzats l'afebliment o la cancel·lació de la força díctica comporta que no assenyalen cap referent específic.¹⁰

Quant als demostratius que tenen antecedents lingüístics (díctics textuais), a primer cop d'ull sembla que només els díctics amb antecedents nominals poden referir-se a entitats *in focus*. En altres paraules, sols una entitat establerta en el model discursiu per mitjà d'un SN forma part del focus explícit i, doncs, pot ser represa de manera subsegüent com a tòpic principal (16).

- (16) The stove was still there, and on it Starkey had hung *his hat*, a deep tarpaulin, watertight, with a broad brim. Peter put the eggs into *this hat*_i and set *it*_i on the lagoon. *It*_i floated beautifully (9, 102-103)

9. De fet, el concepte de *dixi am Phantasma* de Bühler (1934) remet a un coneixement que l'emissor pressuposa com a familiar per al receptor. D'altra banda, l'ús indefinit de *this* en anglès també pressuposa una certa familiaritat del receptor amb el referent. En aquest sentit, vegeu Prince (1981) i Gernsbacher & Shroyer (1989).

10. Vegeu Cuenca (2010).

L'exemple (16) mostra que l'entitat introduïda pel SN *his hat* és represa tot seguit pel sintagma *this hat*, que constitueix el Cb de l'enunciat U_i en què apareix *i*, per tant, és el tòpic principal. El fet que el referent és mantingut per mitjà del pronom *it* en els enunciats posteriors és una prova fefaent de l'estat cognitiu *in focus* d'aquesta entitat, d'acord amb els pressupòsits de la GHZ. En la taula 5 es mostren els estats cognitius marcats pels demostratius amb antecedents nominals (vegeu l'apartat 3).

ESTATS COGNITIUS	N	%
<i>in focus</i>	18	32,73
actiu	21	38,18
familiar	16	29,09
TOTAL	55	100

Taula 5. Estats cognitius dels demostratius amb antecedents nominals

La taula 5 permet observar que els referents *in focus* (32,73%) i les entitats *actives* (38,18%) són més freqüents que les entitats *familiars* (29,09%), menys activades. El fet que hi haja vora un terç d'entitats que constitueixen el focus d'atenció (*in focus*) repeses per demostratius va contra les previsions de la GHZ, però no invalida aquest marc teòric: com que la GHZ és una jerarquia implicacional, un estat cognitiu més alt o més activat implica tots els altres estats menys activats. Dit d'una altra manera, una entitat *in focus* és també *activa* i *familiar*, i, doncs, pot ser represa per mitjà d'un demostratiu, encara que, d'acord amb la GHZ, aquestes unitats díctiques mostren prototípicament un estat cognitiu *actiu* (17a) o *familiar* (17b) dels referents que reprenen.

- (17) a. But just before they go on fire you see *the lagoon_i*. This is the nearest you ever get to *it_i* on the mainland, just one heavenly moment; if there could be two moments you might see *the surf_{j(<i>i</i>)}* and hear *the mermaids_{k(<i>i</i>)}* singing. The children often spent long summer days on *this lagoon_i* [...] (8, 85)
- b. [...] it being Hook's boast that *the wind_i* of his name guarded the ship for a mile around. Now her fate would help to guard it also. One more wail would go the round in *that wind_i* by night. (8, 89)

Observem que el sintagma *this lagoon* de (17a) assenyala una entitat *activa* en el model discursiu en el moment en què apareix. Ha estat primer establerta per

mitjà del SN *the lagoon* i després situada en el focus d'atenció en l'enunciat següent, un estat cognitiu marcat pel pronom *it*. El referent no és mencionat directament en l'enunciat previ a l'ocurrència del demostratiu, però es manté actiu a través de les anàfores associatives marcades per *the surf* i *the mermaids*. Així doncs, es pot afirmar que el demostratiu preserva aquest estat cognitiu actiu. Pel que fa a (17b), el díctic de *that wind* es refereix a una entitat no mencionada ni directament ni indirecta en l'enunciat previ (Ui-1). El referent havia estat establert com a *unívocament identificable* dos enunciats abans (en Ui-2), com a entitat relacional amb *Hook*, i després és reprès com a familiar pel demostratiu de l'enunciat Ui.

Pel que fa als demostratius amb antecedents clausals, sembla evident que els referents solen mostrar un estat cognitiu *actiu*, quan, d'acord amb Poesio & Modjeska (2002: 437), es tracta d'entitats abstractes introduïdes en l'enunciat previ (Ui-1) mitjançant una proposició (18).

- (18) [«*He was Blackbeard's bo'sun*», John whispered huskily. «*He is the worst of them all. He is the only man of whom Barbecue was afraid.*»
«*That's him*», said Peter. (4, 46)

En canvi, si l'antecedent clausal és en Ui-2 o més enrere, cal parlar d'estat cognitiu *familiar* (19).

- (19) [«*Second to the right, and straight on till morning*»]_i. That, Peter had told Wendy, was the way to the Neverland; but even birds, carrying maps and consulting them at windy corners, could not have sighted *it* with *these instructions*. (4, 39)

Observem que en (19) el referent reprès pel sintagma *these instructions* és introduït en Ui-3, és a dir, tres clàusules més enrere, a partir d'un acte de parla («*Second to the right, and straight on till morning*»), recategoritzat primer com a «way» (camí) i finalment com a «instructions» (adreça). De fet, aquesta doble recategorització del mateix antecedent clausal és ben singular, per la concurrència de dos referents discursius establerts per la mateixa unitat predicativa: *that [...] way*, amb un estat *activat*, a partir d'aquest moment passa a ser el tòpic i, doncs, és reprès mitjançant el pronom *it* i concorre, en el mateix sintagma verbal, amb l'altre referent que resulta

de la recategorització («could not have sighted *it* with *these instructions*»). Sembla un doble salt mortal només permès pel discurs.

Tot amb tot, seguint Borthen, Fretheim & Gundel (1997) i Gundel, Hegarty & Borthen (2003), un referent establert mitjançant una estructura predicativa pot ser immediatament reprès com a tòpic principal i, doncs, situar-se en el focus d'atenció, «in contexts that arguably contribute to the salience of the entity, for example when it already has a degree of givenness/familiarity sufficient to promote it to “in focus” status immediately after its introduction.» (Gundel, Hegarty & Borthen 2003: 297).¹¹ Així doncs, en contextos pressuposicionals, com ara amb verbs factius, en què l'emissor pot assumir que la informació predicativa és coneguda pel receptor, és possible considerar que l'estat cognitiu dels referents és *actiu/in focus* (20).

- (20) a. The difference between him and the other boys at such a time was that they knew [*it was make-believe, while to him make-believe and true were exactly the same thing*]_i. *This*_i sometimes troubled them (6, 70)
- b. «Some day», said Smee, «[*the clock will run down, and then he'll get you*]_i.» Hook wetted his dry lips. «Ay», he said, «*that*_i's the fear that haunts me.» (5, 60)

En (20a) l'antecedent clausal del demostratiu és dependent del verb factiu *know*, cosa que implica que el receptor coneix el valor de veritat de la clàusula, que pot ser situada en el focus d'atenció. En (20b) el fet que Hook assentisca a l'afirmació de Smee mitjançant la partícula modal evidencial *Ay* marca la informació de l'antecedent clausal com a coneguda i, doncs, com a tòpic potencial. Observem que en tots dos casos és possible la represa mitjançant el pronom *it* (*It sometimes troubled them/it's the fear that haunts me*), tal com preveu la GHZ.

D'acord amb les consideracions que acabem de fer, en la taula 6 es mostren les dades dels estats cognitius dels referents clausals en el nostre corpus.

11. De manera coherent amb la GHZ, els treballs d'aquests autors parteixen de la possibilitat de reprendre la referència a l'estructura predicativa mitjançant *it* o *this/that*, considerant que el pronom *it* marca l'estat cognitiu *in focus*.

ESTATS COGNITIUS	N	%
actiu/ <i>in focus</i>	26	20,15
actiu	96	74,42
familiar	7	5,43
TOTAL	129	100

Taula 6. Estats cognitius dels demostratius amb antecedents clausals

Les dades de la taula 6 indiquen que aproximadament tres quartes parts dels referents introduïts mitjançant estructures predicatives mostren un estat cognitiu actiu, cosa que a la vegada comporta que són represos mitjançant un demostratiu en l'enunciat immediatament següent. En canvi, els demostratius que reprenen entitats predicatives més distants, amb un grau d'activació familiar, són més aviat escassos (5,43%). Finalment, cal destacar que els referents amb antecedents clausals que poden esdevenir immediatament el focus d'atenció, tot i que menys freqüents, assoleixen un percentatge no gens menyspreable (20,15%).

En resum, malgrat les previsions de la GHZ, la freqüència de referents *in focus* represos per demostratius en el text anglès, tant en el cas dels antecedents nominals com entre els referents introduïts predicativament, apunta cap al fet que en l'ús dels demostratius intervenen factors sintàctics i discursius que no es relacionen amb el grau d'activació de les entitats referencials.

5. ESTRATÈGIES DE TRADUCCIÓ DELS DEMOSTRATIUS NO SITUACIONALS I ESTATS COGNITIUS

L'anàlisi de les traduccions dels demostratius de l'original anglès al català i a l'espanyol permet identificar tres estratègies:

1. Manteniment ($D_1 > D_1$, $D_2 > D_2/D_3$), cosa que implica que el centre d'íctic, és a dir, la distància amb què es presenta el referent, no es modifica en la traducció.
2. Canvi ($D_1 > D_2/D_3$; $D_2 > D_1$), quan el centre d'íctic es modifica.

3. Neutralització (D> no-D, inclosa la traducció zero (D> Ø), quan el demostratiu es tradueix per una unitat que no és un demostratiu o, simplement, s'elimina.

El manteniment del demostratiu, de proximitat (21) o de llunyania (22), preserva el centre díctic de l'original en la traducció.

(21)

Anglès	Català	Espanyol
[He could sleep in the air without falling, by merely lying on his back and floating], but <i>this</i> _i was, partly at least, because he was so light that if you got behind him and blew he went faster. (4, 40)	[Peter sabia dormir en l'aire sense caure, posant-se panxa enlaire i flotant], però <i>això</i> _i perquè era tan lleuger que si algú es posava darrere d'ell i bufava, el minyonet avançava més de pressa. (4, 53)	[Peter Pan podía dormir en el aire sin caerse, tendiéndose boca arriba y flotando], pero <i>esto</i> _i era sencillamente porque el chiquillo era tan ligero, que si alguien se ponía detrás de él y soplabla, su cuerpo avanzaba más aprisa. (4, 50)

(22)

Anglès	Català	Espanyol
<i>Little shivers</i> _i ran over it, and the sun went away and shadows stole across the water [...] It was not, she knew, that night had come, but something as dark as night [...] it had sent <i>that shiver</i> _i through the sea. (8, 87)	[<i>Les aigües s'estremiren lleument</i>], el sol es va pondre i tot d'ombres lliscaren sobre l'aigua [...] Wendy sabia que no era pas que fos vespre, sinó que havia arribat alguna cosa tan negra com la mateixa nit. Allò [...] havia enviat <i>aquell esgarriament</i> _i sobre el mar. (8, 101)	[<i>las aguas se estremecieron</i>], el sol se ocultó y densas sombras se deslizaron sobre el agua [...] Wendy sabía que no era que hubiera llegado la noche, sino algo tan negro como la noche [...] había enviado <i>aquel estremecimiento</i> _i por encima del mar. (8, 96)

Observem que tant en (21) com en (22) es manté el grau del demostratiu en les traduccions. A més, no es produeixen canvis en l'estat cognitiu dels referents: en (21) els referents mostren un estat actiu, ja que són establerts en la clàusula prèvia a l'aparició del demostratiu; en (22) l'estat cognitiu dels referents és familiar, perquè els demostratius reprenen un referent establert més de dues clàusules abans.

D'altra banda, quan la traducció comporta una variació en el grau del demostratiu (D₁, proximitat > D₂/D₃ llunyania, o a l'inrevés), es produeix un canvi de centre

díctic, que modifica el punt de vista del narrador o el personatge (Zubin & Hewitt 1995: 130-133), cosa que afecta la localització mental dels referents en la memòria com a representacions discursives (cfr. Wu 2004: 43-46).

(23)

Anglès	Català	Espanyol
No one ever gets over the first unfairness; no one except Peter. [<i>He often met it, but he always forgot it</i>] _i . I suppose <i>that</i> \emptyset _i was the real <i>difference</i> _i between him and all the rest. (8, 97)	Ningú no torna ben bé en si després de la primera injustícia; ningú, llevat de Peter Pan. [<i>Cada dos per tres topava amb injustícies, però sempre les oblidava</i>] _i . Potser era <i>aquesta</i> \emptyset _i la veritable <i>diferència</i> _i que existia entre ell i els altres nens. (8, 110)	Ninguno vuelve a levantarse de la caída de la primera injusticia. Ninguno, excepto Peter Pan [...] [<i>tantas veces como tropezaba con la injusticia, volvía a olvidarla</i>] _i , y acaso era <i>esta</i> \emptyset _i la <i>diferencia</i> _i real que existía entre él y los demás niños. (8, 104-105)

Els exemples de (23), però, permeten comprovar que el canvi de centre díctic tampoc no comporta necessàriament un canvi del grau d'activació del referent, que és activat tant en l'original anglès com en les traduccions, atès que tant en anglès com en català i en espanyol el demostratiu reprèn un referent establert per la clàusula anterior.

Finalment, la neutralització consisteix en la traducció d'una expressió demostrativa per una unitat no dítica, incloent-hi l'el·lipsi o la supressió de la informació. Aquesta elecció pot comportar la subespecificació del punt de vista del narrador o del personatge (24).

(24)

Anglès	Català	Espanyol
She believed to her last day in <i>old-fashioned remedies like rhubarb leaf</i> , and made sounds of contempt over all <i>this new-fangled talk about germs</i> , and so on. (1, 4)	Fins el darrer dia de la seva vida va creure en <i>els antics remeis casolans, com les fulles de ruibarbre</i> , i feia una mena de grunys de menyspreu quan sentia <i>la xerrameca moderna sobre microbis</i> , etc. (1, 12)	Hasta el último día de su vida creyó en <i>los anticuados remedios clásicos, como las hojas de ruibarbo</i> y otros por el estilo, y hacia muecas de desprecio al oír <i>la charla moderna acerca de microbios, gérmenes</i> , etc. (1, 12)

En (24) el demostratiu *this* ha estat traduït mitjançant l'article definit, tant en català com en espanyol. Així doncs, desapareix la força dítica de l'original, que,

en aquest cas, comporta també la subespecificació del punt de vista del narrador en el text anglès, empàtic amb Nana, la gossa-dida de la família Darling. A més, ara l'estat cognitiu activat que mostra el referent anglès, associat per contrast amb *old-fashioned remedies like rhubarb leaf*, queda també subespecificat en les traduccions, atès que l'article definit mostra només que el referent és *identificable unívocament*. De fet, el demostratiu anglès facilita una anàfora associativa que és més difícil d'activar (si s'activa) en les traduccions.

Estratègia	CATALÀ			ESPANYOL		
	D1	D2	Total	D1	D2	Total
1. Manteniment	61 (47,29)	37 (38,95)	98 (43,74)	79 (61,24)	38 (17 ese) (40,00)	117 (52,23)
2. Canvi	32 (24,81)	31 (32,63)	63 (28,13)	21 (3 ese) (16,28)	24 (25,26)	45 (20,09)
3. Neutralització	36 (27,91)	27 (28,42)	63 (28,13)	29 (23,48)	33 (34,74)	62 (27,68)
TOTAL	129 (100)	95 (100)	224 (100)	129 (100)	95 (100)	224 (100)

Taula 7. Estratègies de traducció dels demostratius no situacionals

En la taula 7 s'ofereixen les dades de les diferents estratègies de traducció dels demostratius no situacionals anglesos. No entrarem en l'anàlisi dels factors que determinen les diferents estratègies de traducció, un objectiu que s'escapa dels propòsits d'aquest treball.¹² Tanmateix, pel que fa als estats cognitius, convé observar que el manteniment no comporta cap variació en les traduccions; però la variació de l'estat cognitiu dels referents tampoc no es produeix amb el canvi de centre díctic, ja que es preserva l'estructura informativa i no varia la distància referencial, que és el factor que, seguint la teoria del centrat, s'ha usat per determinar els estats cognitius.

12. La intenció d'aquest treball no és identificar diferències interlingüístiques en les estratègies de traducció, sinó observar els canvis en l'estat cognitiu dels referents dels demostratius neutralitzats. De fet, entenem que les diferències percentuals que ofereix el corpus poden no ser estadísticament significatives.

En contrast, la neutralització (un poc més del 25% dels demostratius de l'anglès), que obeeix factors sintàctics, tal com s'ha demostrat en altres treballs (cfr. Cuenca & Ribera 2011, Cuenca & Ribera 2013 i Ribera & Cuenca 2013) i comporta un canvi del mecanisme de referència, permet preveure variacions en l'estructura informativa i, doncs, en l'estat cognitiu dels referents. En les taules 8 i 9 proporcionem les dades del grau d'activació dels referents dels demostratius neutralitzats en les traduccions.¹³

ESTATS COGNITIVUS	ANGLÈS		CATALÀ	
	N	%	N	%
<i>in focus</i>	11	18,33	16	26,67
actiu	36	60,00	18	30,00
familiar	13	21,67	0	0,00
identificable unívocament			13	21,67
tipus			5	8,33
altres			8	13,33
TOTAL	60	100	60	100

Taula 8. Estats cognitius dels demostratius neutralitzats en català

ESTATS COGNITIVUS	ANGLÈS		ESPANYOL	
	N	%	N	%
<i>in focus</i>	8	14,54	10	18,18
actiu	32	58,19	11	20,00
familiar	15	27,27	1	1,82
identificable unívocament			19	34,54
tipus			5	9,09
altres			9	16,36
TOTAL	55	100	55	100

Taula 9. Estats cognitius dels demostratius neutralitzats en espanyol

13. En les taules 8 i 9, no s'han tingut en compte els demostratius més o menys gramaticalitzats que es neutralitzen en les traduccions (3 en català i 7 en espanyol).

A partir dels resultats que es mostren en les taules 8 i 9, es pot afirmar que la neutralització dels demostratius en el procés de traducció produeix canvis clars en el grau d'activació dels referents implicats. En primer lloc, aquesta estratègia de traducció comporta un augment dels referents que passen a situar-se en el focus d'atenció, més pronunciat en català (26,67%) que en espanyol (18,18%), com en (25).¹⁴ De fet, l'elisió dels subjectes en català i en espanyol (enfrent de l'anglès) quan no representen entitats emfàtiques és un dels factors que determina l'elevació a l'estat *in focus* dels referents.

(25)

Anglès	Català	Espanyol
«[<i>The only sound I hear</i> ,» said Wendy, « <i>is like a tinkle of bells</i>].» «Well, <i>that</i> 's Tink, that's the fairy language. I think I hear her too.» (3, 30)	—[<i>L'única cosa que sento</i> —digué Wendy— <i>és com un dring de campanes</i>]. — Ø. És Campaneta, doncs, i el dring és el llenguatge de les fades. Em sembla que també la sento. (3, 42)	—[<i>Lo único que oigo</i> —dijo Wendy— <i>es como un lejano tintineo de campanillas de oro</i>]. —Pues <i>ésa</i> , es Campanilla, y su tintineo es el lenguaje de las hadas. Me parece que la oigo yo también. (3, 39)

El referent de *that* en (25) ha estat establert per la clàusula prèvia *i*, doncs, té un estat cognitiu actiu, mantingut en la traducció a l'espanyol per mitjà del demostratiu intermedi *esa*. En canvi, l'elisió del subjecte que presenta la traducció al català situa l'entitat en el focus d'atenció. En altres paraules, l'elisió és possible perquè el referent és altament accessible i recuperable, ja que constitueix el centre atencional en aquest moment del discurs. La pronominalització freqüent d'entitats introduïdes per mitjans predicatius és un altre factor que condiciona el canvi d'estat cognitiu de les entitats. Vegem-ne un exemple de l'espanyol:

14. En el compte total dels referents *in focus* s'han inclòs els del text original anglès establerts per mitjà d'estructures predicatives que ostenten un estat entre activat i focal. Vegeu la taula 6.

(26)

Anglès	Català	Espanyol
When playing Follow my Leader, Peter would fly close to the water and [<i>touch each shark's tail in passing, just as in the street you may run your finger along an iron railing</i>] _i . They could not follow him in <i>this</i> _i with much success (4, 41)	Quan jugava a «Corre que ja et tinc!», Peter volava ran mateix de l'aigua i bo i passant [<i>tocava la cua dels taurons talment com els nens, pel carrer, passen el dit per una reixa de ferro</i>] _i . En aquest joc _i , no el podien imitar amb gaire èxit (4, 53-54)	Cuando, en su juego, Peter Pan volaba muy cerca del agua, [<i>tocaba al pasar las colas de los tiburones del mismo modo que los chiquillos por las calles deslizan su dedo sobre los barrotes de las verjas de hierro</i>] _i . Los demás no podían hacerlo _i con buen éxito (4, 51-51)

En (26) el demostratiu *this*, que assenyala una entitat activa establerta per la clàusula precedent, és traduït a l'espanyol pel pronom personal *lo*, que passa, doncs, a marcar el tòpic principal. A més de la neutralització del díctic, a aquest canvi de focus d'atenció en el text espanyol, també hi contribueix la supressió de la referència anafòrica a Peter Pan de l'original anglès (*him*) i de la traducció al català (*el*), el referent *in focus* en aquests dos casos.

D'altra banda, cal destacar l'augment considerable dels referents identificables unívocament, un estat cognitiu que va associat a la traducció dels demostratius per l'article definit (27).

(27)

Anglès	Català	Espanyol
All wanted blood except <i>the boys</i> _i , who liked it as a rule, but to-night were out to greet their captain [...] The first to pass is Tootles, not the least brave but the most unfortunate of all <i>that gallant band</i> _i . (5, 52)	Tots estaven assedegats de sang, llevat <i>dels nens</i> _i [...] El primer que passa és el Talòs, no pas el més valent, sinó el més dissortat de <i>l'ardida colla</i> _i . (5, 64)	Todos estaban ávidos de sangre, excepto <i>los niños</i> _i [...] El primero que pasa es el Simplón, que no es el menos valiente, sino el más infortunado de toda <i>la bizarra compañía</i> _i . (5, 60)

En (27) és ben clar que el recurs a l'article definit en les traduccions fa disminuir el grau d'activació cognitiva del referent de familiar a identificable unívocament. Si més no, la neutralització del demostratiu *that* provoca la subespecificació en les traduccions d'un estat cognitiu més elevat en el text anglès.

Òbviament, l'augment dels referents *in focus* i dels identificables unívocament provoca una disminució dels referents actius (català: 30%; espanyol: 20%) respecte dels originals anglesos (al voltant del 60%).

Un nombre més reduït de les entitats referencials passen a mostrar l'estat d'identificables com a tipus genèrics, bàsicament a causa de la traducció dels demostratius mitjançant l'article indefinit (28).¹⁵

(28)

Anglès	Català	Espanyol
«Peter flung my arm», he said, wincing, «to a <i>crocodile that happened to be passing by</i> .» «I have often», said Smee, «noticed your strange dread of crocodiles.» «Not of <i>crocodiles</i> », Hook corrected him, «but of <i>that one crocodile</i> .» (5, 60)	—Peter Pan —digué, agitant les parpelles— va tirar el meu braç a un <i>cocodril que passava en aquell moment</i> . —Ja m'he adonat moltes vegades digué Smee— de l'estranya basarda que us fan els cocodrils. —No pas tots els <i>cocodrils</i> , —corregí el capità Ganxo—, sinó un <i>cert cocodril</i> . (5, 72)	—Peter Pan echó mi mano a un <i>cocodrilo que casualmente pasaba</i> , para que la devorase. —He podido notar a menudo dijo Smee— vuestro raro temor a los cocodrilos. —No es a los <i>cocodrilos</i> , —corrigió el capitán Garfio—, sino a un <i>cocodrilo</i> . (5, 68)

En (28) l'estat cognitiu entre familiar i activat del referent del sintagma *that one crocodile* queda subespecificat en les traduccions, ja que l'article definit per si mateix només permet identificar el tipus (*type*) d'entitat, no l'exemplar (*token*).¹⁶ De fet, en exemples com aquest es pot comprovar la idea seminal de Reichenbach (1947) que els díctics es caracteritzen per la seua «token reflexive nature», enfront d'altres mecanismes referencials.

Finalment, cal destacar la freqüència de casos en què no hem optat per cap dels estats cognitius tipificats en el marc de la GHZ, perquè la neutralització comporta una traducció per mecanismes no referencials (29).

15. Com ja hem observat, el nostre corpus no presenta cap exemple clar de *this* indefinit, un ús vinculat a l'estructura sistèmica de l'anglès que obligaria indefectiblement a la traducció mitjançant l'article indefinit.

16. Tot i que als efectes estadístics hem comptat aquest exemple com a familiar en anglès, no ens decidim a classificar-ne l'estat cognitiu ni com a familiar ni com a activat: l'antecedent coreferencial és dues clàusules més enrere, cosa que apuntaria cap a un grau d'activació familiar, però la repetició prèvia a *that crocodile*, en la mateixa clàusula, que marca una anàfora associativa, apunta cap a un estat activat.

(29)

Anglès	Català	Espanyol
[« <i>You know you can't be my fairy, Tink, because I am an gentleman and you are a lady.</i> »] _i To <i>this</i> _i Tink replied in these words (3, 30)	[— <i>Ja saps que no pots ser la meva fada, Campaneta, perquè jo sóc un cavaller i tu una dama</i>] _i . Campaneta li contestà amb aquestes paraules (3, 42)	[— <i>Ya sabes que no puedes ser mi hada, Campanilla, porque yo soy un caballero y tu eres una dama</i>] _i . A <i>esto</i> _i , Campanilla respondió con estas palabras (3, 40)

En (29) es pot comprovar que en la traducció al català s'ha deixat implícit el complement de règim (*To this*, en el text anglès) del verb *contestar*, mentre que en espanyol s'ha mantingut la traducció literal.¹⁷

Comptat i debatut, el fet que la neutralització siga una estratègia de traducció freqüent, que comporta canvis en l'estat cognitiu o grau d'activació dels referents, juntament amb la circumstància que sovint els demostratius assenyalen entitats que constitueixen el focus d'atenció ens porta a afirmar que l'ús dels demostratius no es vincula només a la identificació de les entitats referencials, sinó que és condicionat per altres factors discursius.

6. LA PROPOSTA MODIFICACIONAL

D'acord amb els resultats que hem obtingut, sembla rellevant la proposta no identificacional o modificacional de Maes & Noordman (1995), sobretot en relació amb els sintagmes demostratius que assenyalen entitats situades en el focus d'atenció. D'acord amb aquesta proposta, els demostratius amb antecedents textuais poden acomplir tres funcions discursives no vinculades a la identificació dels referents: *a)* reclassificar semànticament i cognitiva les entitats implicades, *b)* encerclar i contextualitzar tot el cotext que envolta els antecedents nominals (contextualització), i *c)* afegir al referent informació nova que no havia estat expressada abans (atribució). La funció de reclassificació s'exemplifica en (30).

17. Els nostres estudis previs mostren que tant en català com en espanyol es tendeix a evitar la concurrència de dos demostratius en distàncies pròximes. Vegeu Cuenca & Ribera (2011), Cuenca & Ribera (2013) i Ribera & Cuenca (2013). Així doncs, en (29) sembla més natural la traducció al català que no la que s'ha fet a l'espanyol.

(30)

Anglès	Català	Espanyol
[...] There are <i>zigzag lines</i> _i on it, just like your temperature on a card, and <i>these</i> _i [they/which] are probably <i>roads</i> _i in the island, for the Neverland is always more or less an island (1, 6)	[...] Hi ha <i>ratlles</i> _i en forma de <i>zigzag</i> com les de la tarja on, quan esteu malalts, apunten la vostra temperatura, i <i>aquestes giragonses</i> _i [Ø/que] deuen ser camins de l'illa meravellosa (1, 14)	[...] Hay sobre ella <i>líneas</i> _i en <i>zigzag</i> como las de la tarjeta en que se anota vuestra temperatura cuando estáis enfermos, y <i>estos zigzags</i> _i [Ø/que] son probablemente los caminos de la isla maravillosa (1, 14)

Els demostratius de (30) es refereixen a entitats *in focus*, que, per tant, podien haver estat represes per pronoms personals o relatius, o elisions, tal com mostrem entre claudàtors. D'acord amb la teoria del centrat, representen tant el centre retrospectiu Cb (Ui) de l'enunciat en què apareixen com el centre preferit Cp de l'enunciat previ (Ui-1). Així doncs, els demostratius de (30) no sols serveixen per a identificar l'entitat referencial, sinó també per reclassificar-la. Aquesta afirmació és òbvia en el cas de les traduccions, en què els demostratius especifiquen sinònims dels sintagmes anteriors. Pel que fa al text anglès, l'atribut de la construcció copulativa efectua la mateixa funció reclassificadora.

La funció contextualitzadora es pot exemplificar amb la versió en català de (31), en què s'observa un *sobremarcatge* díctic, ja que s'inclou un demostratiu que no estava en el text origen.

(31)

Anglès	Català	Espanyol
<i>The name</i> _i [of Peter Pan] stood out in bolder letters than any of the other words, and as Mrs. Darling gazed she felt that <i>it</i> _i had an oddly cocky appearance (1, 7-8)	<i>El nom</i> _i de Peter Pan era escrit amb lletres més vidents que tots els altres mots, i mentre la senyora Darling se'l _i mirava, s'adonà que <i>aquell nom</i> _i tenia un aire singularment descarat (1, 15-16)	<i>El nombre</i> _i de Peter Pan resaltaba en letras más atrevidas que ninguna de las otras palabras, y mientras la señora Gentil lo _i estaba mirando observó que Ø _i tenía una singular expresión de descaro (1, 15)

El text anglès i la traducció a l'espanyol mostren que les entitats identificades per les descripcions definides *the name/el nombre de Peter Pan* són represes de manera subsegüent a través de pronoms personals i elisions, que marquen l'estat cognitiu *in focus* del referent. Aquest és també el cas de la traducció al català, tal com demostra

el pronom personal que efectua la primera represa de l'antecedent (implícita o no expressada en el text anglès). No obstant això, la segona represa de l'entitat en català, corresponent al pronom *it* del text origen i a l'el·lipsi de la traducció a l'espanyol, es fa a través del sintagma *aquell nom*. La continuïtat referencial de l'entitat *in focus* podria haver estat marcada per un subjecte el·líptic, com en el text espanyol. Per tant, l'elecció del sintagma demostratiu no sols serveix per a mantenir la referència, sinó també per incloure explícitament tota la informació del cotext que envolta l'antecedent (*era escrit amb lletres més vistents que tots els altres mots*). La funció de contextualització ha de ser considerada com un efecte de la naturalesa dística dels demostratius, una tasca que no pot ser realitzada per les elisions o els pronoms personals.

Quant a la funció d'atribució d'informació nova al referent, es pot observar en (32).

(32)

Anglès	Català	Espanyol
<i>Hook</i> _i , of whom it is said he was the only man that the Hook, of whom it is said he was the only man that the Sea-Cook feared. <i>He</i> _i lay at his ease in a rough chariot [...] As dogs <i>this terrible man</i> _i treated and addressed them, and as dogs they obeyed him (5, 54)	<i>Ganxo</i> _i , del qual es deia que era l'únic home que temia el Ganxo, del qual es deia que era l'únic home que temia el Cuiner. Ø _i Venia còmodament ajagut en una tosca llitera [...] <i>Aquell home</i> _i <i>terrible</i> tractava la seva gent com a gossos, i com a gossos l'obeïen (5, 67)	[...] Hay sobre ella <i>líneas</i> _i <i>en zigzag</i> como las de la <i>Jay Garfio</i> , de quien se decía que era el único a quien temía el Cocinero. Ø _i Venía còmodamente tendido en una tosca litera [...] <i>Este hombre</i> _i <i>terrible</i> trataba a los suyos como a perros y como perros le obedecían ellos (5, 63)

Els exemples de (32) fan palès que l'elecció de l'expressió demostrativa com a mecanisme referencial és motivada per la introducció d'una caracterització nova del referent, és a dir, l'adjectiu *terrible*, que s'aplica a *Hook/Ganxo/Garfio* (*this man/aquell home/este hombre*). Tanmateix, cal remarcar que la funció d'atribuir informació nova al referent no es relaciona exclusivament amb la naturalesa dística dels demostratius com en el cas de la reclassificació i la contextualització dels referents. Tal com ja ha estat observat per Ribera (2008: 173-174), es tracta d'una funció discursiva vinculada a totes les classes d'anàfora lèxica. De fet, en aquests exemples es pot argüir que la funció atributiva és secundària en relació amb la funció contextualitzadora, que sembla més rellevant.

7. CONCLUSIONS

L'anàlisi de corpus i el contrast interlingüístic permeten comprovar que els demostratius no es comporten com una classe homogènia. Així, malgrat la definició prototípica dels demostratius com a unitats díctiques situacionals, que assenyalen distància relativa a l'emissor, s'observa que les expressions demostratives amb antecedents lingüístics són més freqüents.

Pel que fa l'estat cognitiu o grau d'activació dels referents assenyalats pels díctics textuais del nostre corpus, en general, en anglès es compleixen les previsions de la jerarquia de topicalitat (GHZ), que hem pogut refinar combinant-la amb la teoria del centrat, com suggereixen Poesio & Modjeska (2002). Tanmateix, cal destacar que la freqüència dels referents que constitueixen el focus d'atenció obliga a replantejar la idea que els demostratius impliquen un canvi de focus. El caràcter nominal o clausal dels antecedents dels demostratius comporta freqüències diferents en els estats cognitius. Entre els processos que impliquen un antecedent nominal, els demostratius del corpus que assenyalen referents actius són majoritaris (38,18%), seguits de molt a prop pels que reprehen els tòpics principals (32,73%) i, doncs, constitueixen el focus d'atenció; amb una freqüència menor, hi ha els referents que mostren un estat familiar (29,09%). Amb antecedents clausals, les entitats majoritàries són represes normalment com a actives en la clàusula següent (74,42%), encara que els referents que podrien situar-se en el focus d'atenció i, doncs, esdevenir el tòpic principal, pel grau de coneixement o familiaritat que l'emissor pot pressuposar en el receptor, són també freqüents (20,15%).

Quant a les traduccions, s'han estipulat tres estratègies: *a*) manteniment, amb preservació del centre díctic; *b*) canvi, que comporta la variació del centre díctic, cosa que es tradueix sovint en un canvi del punt de vista amb què el narrador o un personatge perceben el referent, i *c*) neutralització, que implica la traducció del demostratiu per una unitat no díctica.

L'anàlisi dels casos en què els demostratius es neutralitzen (al voltant del 28% dels demostratius de l'anglès) mostra canvis en el grau d'activació dels referents, ja que varia el mecanisme de referència i l'estructura informativa respecte del text origen. Bàsicament, tant en català com en espanyol es produeix un augment dels referents que se situen en el focus d'atenció, relacionats amb la traducció del demostratiu per un pronom personal o per una elisió; a més, també és freqüent la neutralització mitjançant l'article definit, que comporta un estat cognitiu de referent identificable

unívocament i, doncs, la subespecificació dels estats més activats que exhibeixen els demostratius en el text anglès.

En definitiva, la freqüència dels demostratius que reprenen entitats *in focus* i el recurs a la neutralització com a estratègia de traducció porten a concloure que la selecció d'un demostratiu en comptes d'un altre mecanisme referencial sovint obeeix condicionaments no merament identificacionals. En aquesta línia, hem determinat tres funcions no relacionades amb la identificació dels referents: *a)* la reclassificació de l'entitat referencial, *b)* la contextualització o encapsulament de tot el cotext que envolta l'antecedent i *c)* l'atribució d'informació nova.

Finalment, cal remarcar que la freqüència del sobremarcatge díctic, que comporta la introducció d'un demostratiu en casos en què el text original recorre a unitats no díctiques, també fa preveure canvis en l'estat cognitiu dels referents. De fet, l'anàlisi futura del sobremarcatge pot proporcionar una prova més del caràcter no merament identificacional dels demostratius.

JOSEP RIBERA I CONDOMINA
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Referències del corpus

- BARRIE, J. M. (1995 [1a ed. 1911]) *Peter Pan*, Londres, Penguin.
— (1994 [1a ed. 1925]) *Peter Pan i Wendy*, Barcelona, Joventut. [Traducció de Marià Manent.]
— (2004 [1a ed. 1950]) *Peter Pan y Wendy*, Barcelona, Juventud. [Traducció de María Luz Morales.]

Bibliografia

- ARIEL, M. (1990) *Accessing Noun-phrase Antecedents*, Londres, Routledge.

- BADIA I MARGARIT, A. M. (1994) *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- BORTHEN, K., T. FRETHEIM & J. K. GUNDEL (1997) «What brings a higher-order entity into focus of attention?», dins R. Mitkov & B. Boguraev (eds.), *Operational Factors in Practical, Robust Anaphora Resolution for Unrestricted Tests. Proceedings of a Workshop Sponsored by the Association of Computational Linguists, 35th Annual Meeting of the Association of Computational Linguistics*, Madrid, Universidad Nacional de Educacion a Distancia, pp. 88-93.
- BÜHLER, K. (1982 [1a edició 1934]) *Sprachtheorie: die Darstellungsfunktion der Sprache*, Stuttgart, Gustav Fischer.
- CORNISH, F. (1999) *Anaphora, Discourse and Understanding. Evidence from English and French*, Oxford, OUP.
- CUENCA, M. J. (2010) «Díctics espacials i gramàtica de les narracions orals», *Estudis Romànics*, xxxii, pp. 101-123.
- CUENCA, M. J. & J. RIBERA (2011) «Deictic neutralisation and overmarking in translating fiction (English-Catalan)», dins M. L. Carrió Pastor & M. Àngel Candel Mora (eds.), *Actas del III Congreso Internacional de Lingüística de Corpus. Tecnologías de la Información y las Comunicaciones: Presente y Futuro en el Análisis de Corpus*, València, Universitat Politècnica de València, 7-9 abril 2011. [http://www.upv.es/pls/obib/sic_public.FichPublica?P_ARM=6032.]
- (2013) «Usos y estrategias de traducción inglés-español de los demostrativos en narrativa de ficción», *Anuario de Letras (nueva época)*, 1 (2), pp. 35-81.
- DIESEL, H. (1999) *Demonstratives. Form, Function, and Grammaticalization*, Amsterdam/Filadelfia, John Benjamins.
- EGUREN, L. J. (1999) «Pronombres y adverbios demostrativos. Las relaciones déicticas», dins I. Bosque & V. Demonte (dir.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid, Espasa Calpe, vol. 1, pp. 929-969.
- GERNSBACHER, M. A. & S. SHROYER (1989) «The cataphoric use of the indefinite *this* in spoken narratives», *Memory & Cognition*, 17 (5), pp. 536-540.
- GUNDEL, Jeanette K. (1998) «Centering Theory and the Givenness Hierarchy: Towards a Synthesis», dins M. A. Walker, A. K. Joshi & E. Prince (eds.), *Centering Theory in Discourse*, Oxford, Oxford University Press, pp. 183-198.
- GUNDEL, J. K., N. HEDBERG & R. ZACHARSKI (1993) «Cognitive status and the form of referring expressions in discourse», *Language*, 69 (2), pp. 274-307.

- GUNDEL, J. K., M. HEGARTY & K. BORTHEN (2003) «Cognitive Status, Information Structure, and Pronominal Reference to Clausally Introduced Entities», *Journal of Logic, Language and Information*, 12, pp. 281-299.
- HADIC-ZABALA, L. & M. TABOADA (2006) «Centering Theory in Spanish: Coding Manual». [<http://www.sfu.ca/~mtaboada/docs/CenteringCodingManual.pdf>], data de consulta: 16 de juny de 2013.]
- HALLIDAY, M. A. K. & R. HASAN (1976) *Cohesion in English*, Londres, Longman.
- HIMMELMANN, N. P. (1996) «Demonstratives in narrative discourse: a taxonomy of universal uses», dins B. Fox (ed.), *Studies in Anaphora*, Amsterdam, John Benjamins, pp. 205-254.
- HUALDE, J. I. (1992) *Catalan*, Londres, Routledge.
- LANGACKER, Ronald W. (1987) *Foundations of Cognitive Grammar (I): Theoretical Prerequisites*, Stanford, Stanford University Press.
- LYONS, J. (1977) *Semantics, II*, Cambridge, Cambridge University Press.
- MAES, A. A. & L. G. M. NOORDMAN (1995) «Demonstrative nominal anaphors: a case of non-identificational markedness», *Linguistics*, 33 (2), pp. 255-282.
- PAYRATÓ, L. (2002) «L'enunciació i la modalitat oracional», dins J. Solà, M. R. Lloret, J. Mascaró & M. Pérez Saldanya (dirs.), *Gràmatica del català contemporani. Vol. 2 (Sintaxi)*, Barcelona, Empúries, pp. 1149-1220.
- POESIO, M. & N. N. MODJESKA (2002) «Focus, Activation, and *This*-Noun Phrases: An Empirical Study», dins A. Branco, T. McEnery & R. Mitkov (eds.), *Anaphora Processing. Linguistic, Cognitive and Computational Modelling*, Amsterdam, John Benjamins.
- PRINCE, E. (1981) «On the inferencing of indefinite-*this*NPs», dins A. Joshi, B. Webber & I. Sag (eds.), *Elements of discourse understanding*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 231-250.
- REICHENBACH, H. (1947) *Elements of Symbolic Logic*, Londres, Macmillan.
- RAE (2009), *Nueva gramática de la lengua española. Vol. I. Morfología y sintaxis 1*, Madrid, Espasa.
- RIBERA, J. (2007) «Text deixis in narrative sequences», dins J. Valenzuela, A. Rojo & P. Cifuentes (eds.), *Cognitive Linguistics: from Words to Discourse. International Journal of English Studies (IJES) Special Issue*, 7 (1), Múrcia, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia, pp. 149-168.

- (2008) *La cohesió lèxica en seqüències narratives*, València, Universitat de València. [Tesi doctoral, <<http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/9808/ribera.pdf?sequence=1>>, data de consulta: 25/03/2012.]
- (2012) *La cohesió lèxica en seqüències narratives*, Alacant/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RIBERA, J. & M. J. CUENCA (2013) «Use and translation of demonstratives in fiction: A contrastive approach (English-Catalan)», *Catalan Review*, 27. pp. 27-49.
- STIRLING, L. & R. HUDDLESTON (2002) «Deixis and anaphora», dins R. Huddleston & G. K. Pullum (eds.), *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge, Cambridge University Press, cap. 17, pp. 1451-1554.
- WU, Y. (2004) *Spatial Demonstratives in English and Chinese Text and Cognition*, Amsterdam, John Benjamins.
- ZUBIN, D. A. & L. E. HEWITT (1995) «The Deictic Center: a theory of deixis in narrative», dins J. Duchan, G. Bruder & L. Hewitt (eds.), *Deixis in Narrative. A Cognitive Science Perspective*, Hillsdale/Hove, Lawrence Erlbaum, pp. 129-155.